

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕТАЛУРГІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

В роботі досліджено світові тенденції розвитку металургійного виробництва, передумови формування кризових явищ і негативні наслідки світової фінансової кризи для вітчизняної економіки, зокрема, для гірничо-металургійного комплексу. Визначено основні напрями виходу з кризи для українських металургійних підприємств

Ключові слова: фінансова криза, модернізація, внутрішній ринок, конкурентоспроможність, енергоємність, експорторієнтованість

Вступ. Відкрита українська економіка дуже чутливо реагує на світові процеси, які спричинені фінансово-економічною кризою. Питанням чому це відбувається і як подолати ці негативні явища на сьогодні займаються багато економістів як світових, так і вітчизняних. Якщо розглянути вітчизняну економіку, то зрозуміло стає, що чим більший рівень відкритості, тим більший вплив негативних явищ на внутрішні процеси. Тому звичайно ж українська економіка так сильно відчуває на собі негативний вплив фінансової кризи, адже вона на 80 % є експорторієнтованою, причому в структурі експорту найбільшу частку займають всього три галузі — металургія, машинобудування та хімічна промисловість. Зокрема, серед цих трьох біля 38 % [5] посідає металургійна промисловість, всередині якої деякі підприємства взагалі стовідсотково працюють на експорт. Саме залежність від експорту посилила кризу в гірничо-металургійному комплексі. Крім того, якщо говорити про кризові явища, які виникли останнім часом в економіці, то відносно до металургійної промисловості можна сказати, що аналогічне вона вже переживала, правда не в таких масштабах. Раніше подібні кризові явища спостерігалися після розпаду СРСР. Тоді вітчизняна металургія понесла мінімальні втрати — пара невеликих, морально та фізично застарілих металургійних заводів стали історією, але Україна залишилась у десятці найбільших світових виробників сталі.

Різними аспектами розвитку металургійного сектору в різні часи займалися багато економістів, зокрема аспектами кризових явищ та циклічним розвитком та їх взаємозв'язком займалися О. Амоша, Ю. Адно, І. Александров, Ю. Єхануров, С. Довбня та інші. Проте, зважаючи на масштаби нинішніх негативних явищ та структурну невідповідність вітчизняної економіки економічні передумови трансформації металургійної галузі на сучасному етапі виявляються недослідженими, тому є досить актуальним на даному етапі пошук оптимальних шляхів і способів подолання підприємствами металургії негативних наслідків як світової фінансової кризи, так і внутрішньої економічної.

Постановка завдання. Метою роботи є пошук ефективних напрямів стратегічного розвитку та впровадження заходів з нейтралізації ризиків фінансово-

The world trends of metallurgical manufacturing development are researched, the factors of financial crisis action and its negative influence on national economics and metallurgical complex are noticed. The main ways of coming out of the crisis for Ukrainian metallurgical enterprises are offered

Key words: financial crisis, modernization, internal market, competitively, energy consumption in metallurgical manufacturing, export orientation

економічної кризи для вітчизняного металургійного сектору.

Результати. В Україні працюють 16 металургійних комбінатів і заводів, на яких зайняті понад 500 тис людей.[5] Саме тому галузь має таке важливе значення в подоланні кризових явищ, оскільки в ній зайнята чимала частка працівників, особливо в регіонах, де металургійні підприємства є єдиним місцем зайнятості населення регіону і переважними наповнювачами місцевих бюджетів.

Через падіння попиту на світовому ринку металу, і, відповідно, зі зниженням світових цін українські меткомбінати більше не можуть конкурувати з китайськими і російськими виробниками. На складах компаній через проблеми зі збутом накопичилася продукція в об'ємі місячного виробництва. Вже зараз зупинилися 25 із 41 українських доменних печей, і металурги розглядають можливість повної зупинки роботи підприємств.[4]

Фінансова криза, яка розповсюдилась на реальний сектор економіки України, стала причиною двократного падіння виробництва сталі в Україні. З іншого боку, криза стала фактором поживлення процесів трансформації галузі.

За підсумками 2008 року об'єм випуску металургійної продукції в Україні відкотився до рівня 2005 року. У 2009 році експерти прогнозують зменшення виробництва порівняно з 2008 роком ще на 10—16 %. Більш песимістично налаштований гендиректор ММК ім.Ілліча Володимир Бойко. Він вважає, що метпідприємства у 2009 році скоротять виробництво сталі, щонайменше, на 25—30 %, у порівнянні з 2008 роком. Раніше, ніж у березні-квітні, суттєвого покращення кон'юнктури на ринках не очікується. За песимістичним прогнозом, у 2009 році метпідприємства будуть завантажені на 50 %, що приблизно відповідатиме рівню 1999 року. Динаміку виробництва металопродукції протягом останніх років, а також прогноз на найближчий рік за розрахунками експертів Міністерства промислової політики представлені в табл.1.

Скорочення обсягів виробництва в металургійному секторі спричинило зменшення використання коксу, тож, в останні місяці 2008 року імпорт цієї сировини також суттєво скоротився. У листопаді 2008 року обсяги імпортованих поставок вугілля скоротились на 140 тис. т., у порівнянні з жовтнем — до 400 тис. т. У грудні постачання було ще меншим. Загалом, за 2008 рік

імпорт коксівного вугілля складе близько 9,6 млн. т., що трохи вище за рівень минулого року.

Таблиця 1

Випуск металопродукції гірничо-металургійного комплексу України (млн. т.)

	2000	2002	2004	2006	2007	2008 (оцінка)	2009 (прогноз)
Чавун	26	27,6	31,1	33	35,65	32	23
Сталь	31,8	34,1	38,7	40,9	42,8	38,3	29
Готовий прокат	22,5	26,4	32	34,4	36,2	32,33	24

Джерело: Мінпромполітики [2]

Все це стало наслідком невідповідності структури металургійного виробництва світовим тенденціям, адже останнім часом пропозиція значно переважала попит на метал. Проте, наші виробники продовжували ігнорувати необхідність скорочення виробництва і переорієнтації на збільшення в експорті частки продукції з високим ступенем обробки, а не низьким переділом. Внаслідок стрімкого падіння попиту, постачальники змушені були різко зменшити ціни, оскільки мали значні обсяги перевиробництва і задля можливості реалізації хоча б з меншим рівнем прибутку.

Ціни на кокс в Україні на початок грудня 2008 року знизились до \$ 150—200 за тону, спотова ціна на вугільний концентрат, за даними «Dragon Capital» [1], впала до \$ 75—100/т. Вартість брухту зараз складає \$ 100—120/т, попит на нього залишається низьким. Завантаження потужностей в металургійній промисловості за період жовтень-грудень 2008 року, представлено в табл.2.

Таблиця 2

Завантаження потужностей гірничо-металургійного комплексу в жовтні-грудні 2008 року

	22 жовтня	1 листопада	10 грудня
Доменні печі	18 з 41	19 (41)	25 (41)
Мартенівські печі	30 з 42	10 (42)	14 (42)
Конвертери	10 з 21	11 (21)	12 (21)
Електросталеплавильні печі	9 з 14	5 (14)	7 (14)
Прокатні стани	9 з 64	8 (64)	14 (64)

Джерело: «Металургпром» [4]

Проте, скорочення використання потужностей не є лише наслідком скорочення попиту, а й засобом економії на витратах споживання природного газу. Перш за все, мова йде про скорочення споживання природного газу, вартість якого, на відміну від інших ресурсів необхідних для виробництва, продовжує зростати. З одного боку, для метпідприємств відмінили націнку на газ, з іншого — значно зросли витрати на його транспортування. Але найголовніше — різкий стрибок курсу долара, до якого прив'язана ціна на газ, змушує металургів платити за газ у півтори рази більше — це при тому, що офіційна ціна російського газу на кордоні у грудні 2008 року залишилась незмінною — 179 дол. за тисячу кубометрів. У 2009 році очікується, що кінцева ціна на газ для промспоживачів буде не нижчою за \$ 280. Проте, такі заходи у вигляді певної «шокової терапії» через зростання цін на газ насправді мають позитивний результат. Адже всім відомо, що вітчизняна металургія споживає набагато більше природного газу для виробництва порівняно з іншими країнами-металовиробниками, і вже протягом принаймні останніх п'яти років всі активно говорять про впровадження енергозберігаючих технологій, про

перехід на сучасні способи виробництва, але розмови так і залишаються розмовами. Існує навіть національна програма розвитку металургійної промисловості до 2011 року, в якій чітко визначені заходи в рамках енергозбереження, проте власники металургійних підприємств продовжували закрити на це очі. А тепер зі значним зростанням ціни на газ, вони вимагають допомоги від держави, посилюючи на кризу і відсутність коштів. Звичайно ж в умовах кризи це відбивається і на обсягах надходжень до бюджету, але саме зараз знову ж надзвичайно актуальним постає впровадження інвестиційних програм удосконалення виробництва з метою економії значних ресурсів, що в значній мірі зменшить витрати вітчизняних металовиробників на їх споживання, і відповідно зміцнить їх конкурентоспроможність. Таким чином відбудеться своєрідне очищення галузі від збиткових і неконкурентоспроможних підприємств, і залишаться лише економічні доцільні підприємства.

Саме тому, вже сьогодні, враховуючи ринкові тенденції, українські меткомбінати змушені будуть прискорити впровадження енергозберігаючих технологій. Будівництво установок пилевугільного вдування для домених печей, що було припинено на ряді підприємств з початком кризи, треба відновлювати й завершувати у стислі терміни. Нагадаємо, що подібні установки будуються на ММК імені Ілліча, «Запоріжсталі», Алчевському МК і «Арселор Мітал Кривий Ріг».

Однак, економити газ доводиться вже сьогодні. «Азовсталь» і Єнакієвський МЗ з листопада 2008 року відмовились від використання природного газу в доменному виробництві. У якості пального для виплавки чавуну використовується лише кокс, зменшення вартості якого робить подібну заміну особливо вигідною. Відмова від використання газу принесла на «Азовсталі» економію у 12 млн. грн. на місяць, про аналогічні плани з економії заявили на «Арселор Мітал Кривий Ріг» та ММК ім. Ілліча. В цілому, споживання газу в галузі може скоротитися приблизно на 50 %.

Українські метпідприємства занадто повільно переходять до сучасних технологій виплавки сталі. Мартенівське виробництво, від якого відмовились у всьому світі, ще й досі домінує в Україні. З 2002 по 2007 рік доля мартенівської сталі в нашій металургії знизилась з 47 % до 45 % — аж на 2 %! Відповідно, за ці 5 років, доля конвертерної сталі зросла лише на 1,5 % — з 50 % до 51,4 %; доля сталі, що виплавляється в електропечах — з 2,6 % до 3,8 %. [5]

Розмов про перехід на конвертери, виплавку електросталі і безперервний розлив сталі було багато, однак, за останні 3 роки лише Алчевський МК реально перейшов до використання нових технологій, в той час, як ММК ім. Ілліча та «Запоріжсталь» — основні виробники мартенівської сталі — досі «топчуться на місці». З такими тенденціями доля мартенів у 2009 році зменшиться лише за рахунок виводу з експлуатації мартенівського цеху на ДДонецьксталі». Затягується реалізація інших проектів з випуску електросталі. Будівництво заводу «Сврометал» ще не розпочалось, «Ворскласталь» — призупинено, будівництво заводу «Дніпросталь» — ведеться повільно.

Крім того, в умовах різкого скорочення зовнішнього попиту на метал, необхідно якомога швидше переорієнтуватися на внутрішній ринок. Адже нарощення експорту якщо і ввбудеться найближчим часом, то лише до попереднього рівня це в кращому випадку. Більшість країн вже зрозуміли всі наслідки кризових явищ,

і впроваджують певні обмеження імпорту з метою захисту вітчизняного виробника — адже це підйом власної економіки, а не інших країн. Якщо теперішня криза не навчить наші метпідприємства орієнтуватися більше на внутрішнього споживача, то цього не відбудеться ніколи. Так, внутрішній попит поки ще неадекватний наявним в Україні потужностям, однак, це швидко свідчить про надлишок цих потужностей. Споживання плоского прокату поки ще суттєво поступається попиту на будівельний сортамент — але ж, хіба не імпорт саме листової продукції зріс настільки суттєво? Наші вітчизняні підприємства продовжують імпортувати певний асортимент металу, сприяючи розвитку інших країн, а власне виробництво наполовину, а місцями і повністю, зупинене. Біля 25 % металу для України забезпечується імпортом (табл.3).

Таблиця 3

Баланс ринку прокату в Україні (млн. т.)

	2007	2008 (оцінка)	2009 (прогноз)
Внутрішні поставки	7,9	5,6	6
Імпорт	2	2,4	1,5
Загальне споживання	9,9	8	7,5

Джерело: Держзовнішінформ [2]

За підсумками 2008 року, споживання металопрокату в Україні склало лише близько 8 млн. т. Вітчизняні метпідприємства розмістили на внутрішньому ринку 5,6 млн. т. проката, імпортовано — 2,4 млн. т. У 2009 році, на фоні спаду в економіці й будівництві, споживання може зменшитись ще на півмільйони тон. Втім, є всі можливості аби збільшити внутрішній попит. Інвестиції в інфраструктуру, в тому числі в рамках підготовки до Євро—2012, можуть підняти рівень споживання на 2—3 млн. т. на рік. [3]

Але це лише стосовно прокату, якщо ж говорити про внутрішній ринок в цілому, то незважаючи на великі обсяги виробництва, на вітчизняному ринку українські металургійні підприємства майже не представлені. Близько 70 % українського ринку приходить на російську і китайську металопродукцію, ціна на неї на 15—20 % нижче, ніж на українську. Тому імпорт за тими ж самими позиціями складає значну частину і досягає 5 % від загального імпорту України. До вересня 2008 року українська металургійна галузь від цього не страждала. Світовий ринок металу (особливо азіатський та американський) споживав все, що вироблялось в Україні і за цінами значно вищими, ніж в Україні. Скорочення споживання внаслідок світової фінансової кризи призвело до вкрай негативних наслідків для українських металургів. В той час, коли найбільші світові виробники оголосили про скорочення обсягів виробництва і експорту на 10—15 %, українські підприємства вимушені були скоротити обсяг виробництва на 90 % [4], деякі зовсім припинили діяльність, було зупинено більше половини доменних печей, чого не траплялося з часів другої світової війни.

Висновки. Скорочення споживання металопродукції промислово розвиненими країнами призводить до необхідності розвитку внутрішнього та пошуку нових ринків збуту. Очікувати значного зростання внутрішнього споживання не доводиться, і хоча проведення чемпіонату з футболу в 2012 році мало змогу дати пош-

товх до розвитку внутрішнього ринку будівництва, а, відповідно, і металургійного ринку, але цього, на жаль, не сталося. Вочевидь незайнятою нішею для українців залишається ринок країн Африки. Та для цього потрібно провести широкомасштабну реконструкцію галузі. Але в сьогоднішніх умовах боротьби між корпораціями (СКМ, ІСД, Інтерпайп, Міттал Стіл) цього досягнути буде вкрай важко. ВАТ «Інгулецький гірничо-збагачувальний комбінат», що входить у групу «Метінвест» (яка володіє і донецькою шахтою ім. Засядька — єдиного виробника коксового вугілля), з листопада 2008 року призупинив виробництво залізорудного концентрату. Єдиний виробник в країні залишив вітчизняне виробництво без сировини. Українські підприємства, які розташовані в країні, що володіє одними з найбільших в світі запасів залізної руди та коксового вугілля, змушені купувати сировину в Бразилії, Австралії, Росії. Очікувати при цьому значного рівня економічного ефекту не доводиться. До того ж галузь, яка значно випереджала за темпами зростання виробництва всі інші промислові галузі України (окрім квітня місяця, коли ревальвація гривні відносно долара знизила валютно-фінансову ефективність експорту), в вересні почала значно відставати навіть від загальних середніх показників промисловості. Необхідно здійснювати комплекс заходів, які б допомогли подолати негативний вплив кризових явищ, самими ж металовиробниками в першу чергу, не чекаючи на допомогу держави, оскільки остання не в змозі забезпечити всіх в такий скрутний період (втім і в кращі часи такого не спостерігалось). Необхідно скоротити частку мартенівського виробництва, збільшити обсяги неперервного розливу сталі, зменшити енерго- та матеріалоємність готової продукції. Власникам підприємств також доведеться докладати зусиль для пошуку нових та закріплення на традиційних ринках збуту, до зниження собівартості продукції та підвищення продуктивності підприємств, збільшенню обсягів випуску прокату з високою доданою вартістю. Всього цього можна досягти за рахунок ефективно модернізації існуючих виробництв і розвитку внутрішнього ринку, адже саме залежність від експорту посилює кризу у вітчизняному гірничо-металургійному комплексі, і тому зростання внутрішнього металоспоживання є основним завданням металовиробників для виживання в сучасних умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Тарабакін Д.* «Від кризи найбільше постраждають металургія, будівництво і ритейл» — інтерв'ю з директором інвестиційної компанії Dragon Capital / <http://www.rbc.ua/ukr/interview/2008/11/27/471002.shtml>
2. *Тарнавський В.* «Світовий ринок сталі 5—12 лютого 2009 року» / <http://ugmk.info> — сайт української гірничо-металургійної компанії
3. *Любич Б.* «Зовнішньоекономічна діяльність металургійних підприємств в умовах світової фінансової кризи» // Збірник наукових праць «Економіка. Менеджмент. Підприємництво» — Луганськ: Східноукраїнський національний університет, 2008.
4. <http://ukrrudprom.ua> «Укррудпром» — інформаційно-аналітичний портал
5. <http://www.stat.gov.ua> Державний комітет статистики України

Надійшла до редакції 25.02.2009 р.